

Lausunto

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevasta yritysten huolellisuusvelvoitteesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Diaarinumero: VN/24815/2024

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esitysluonnoksesta eduskunnalle laiksi ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevasta yritysten huolellisuusvelvoitteesta (myöhemmin yritysastuulaki) ja siihen liittyvistä laeista.

Tarkastelemme hallituksen esitystä varmistaen, että se ottaa riittävän huolellisesti huomioon YK:n *lapsen oikeuksien sopimuksen* ja sitä ohjeistavan *yleiskommentin nro 16 valtioiden velvoitteista yritystoiminnan lapsivaikutusten huomioimiseksi* sekä muiden lapsiin liittyvien ihmisoikeussopimusten ja kansainvälisten yrityksiä sitovien sopimusten velvoittavuudesta seuraavat toimet.

1. luku, soveltamisala ja määritelmät

Pelastakaa Lapset näkee, että on lapsen oikeuksien toteutumisen osalta ongelmallista, jos sääntely koskee vain noin kolmeakymmentä erittäin suurta yritystä (yli 5 000 työntekijää, yli 1,5 mrd. euron liikevaihto). Lisäksi *Omnibus-muutokset* ovat kaventaneet direktiivin soveltamisalaa entisestään. Riskiperusteisuus tosin velvoittaa, että soveltamisalan piirissä olevien yritysten on huolehdittava koko arvoketjun ihmisoikeusperustaisuudesta. Kannamme silti huolta siitä, että merkittävä osa lapsiin kohdistuvista ihmisoikeusloukkauksista saattaa tästä syystä jäädä sääntelyn ulottumattomiin, kun emoyhtiötaso on niin etäällä paikallisesta toimeenpanosta.

Esitys ei sisällä erillistä arviota siitä, miten kattavasti edellä kuvattu rajausta tavoittaa juuri ne kohdat toimitusketjuissa, joissa lapsityövoimarisikit todellisuudessa syntyvät, eli pidemmät alihankintaketjut ja pienemmät toimittajayritykset (suppliers). Riskiperusteisuus periaatteessa ulottaa huolellisuusvelvoitteen koko toimintaketjuun, mutta esityksen vaikutusarviossa (4.2.4.1) todetaan suoraan, että "yrityksen suorat vaikutusmahdollisuudet heikkenevät olennaisesti, mitä pidemmälle alihankintaportailta toimintaketjussa mennään". Tämä koskee juuri niitä toimitusketjujen tasoja, joilla riskit lapsityövoiman käytöstä ovat suurimmat.

2. luku, huolellisuusvelvoitteen sisältö

Direktiivi mainitsee lapsityövoiman yhtenä torjuttavista haitallisista toimista, mutta hallituksen esitysluonnoksesta ei käy ilmi, tunnistetaanko lapset erikseen erityisen haavoittuvana ryhmänä, jonka oikeuksiin kohdistuvat riskit edellyttävät kohdennettua arviointia (esim. ikä- ja sukupuolisensitiivinen riskinarviointi, lapsen edun huomioon ottava korjaavien toimien suunnittelu).

On myönteistä, että esitykseen on nostettu Direktiivin liitteen osan I jaksoon 1 sisältyvät kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sisältyvät oikeudet ja kiellot (jakso 2.4.1, s. 11–14), kuten YK:n *lapsen oikeuksien sopimus ja sen artiklat*: lapsen oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan (Art 24); lapsen oikeus opetukseen (Art 28); lapsen oikeus riittävään elintasoon tulkittuna lapsen

Pelastakaa Lapset

oikeuksista (Art 27); lapsen oikeus tulla suojelluksi taloudelliselta hyväksikäytöltä sekä sellaiselta työnteolta, joka todennäköisesti vaarantaa tai haittaa hänen koulutustaan tai on vahingollista hänen terveydelleen tai ruumiilliselle, henkiselle, moraaliseen tai sosiaaliselle kehitykselleen (Art 32); lapsen oikeus suojeluun kaikilta seksuaalisen riiston ja seksuaalisen hyväksikäytön muodoilta sekä suojeluun ryöstämiseltä, myynniltä tai laittomalta siirroilta eri paikkaan kotimaassaan tai sen ulkopuolella hyväksikäyttöä (Art 34 ja Art 35). Lapsille kuuluvien oikeuksien varmistamisen osalta avataan myös *Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisestä yleissopimusta*, ja *Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa kansainvälisestä yleissopimusta*.

Muistutamme, että yritysten huolellisuusvelvoite toteutuu lapsenoikeusperustaisesti vasta, kun YK:n lapsen oikeuksien sopimusta noudatetaan kokonaisuutena, jonka artiklojen toimeenpanoa ohjaavat sen *yleisperiaatteet: syrjinnän kieltä (2 artikla), lapsen edun ensisijaisuus (3 artikla): oikeus elämään ja kehittymiseen (6 artikla), ja lapsen näkemysten kunnioittaminen (12 artikla)*.

Pelastakaa Lapset huomauttaa, että esityksessä tulisi siksi olla viittaus YK:n *Liiketoimintaa ohjaaviin lapsenoikeusperiaatteisiin* (Children's Rights and Business Principles, CRBP), jotka tarjoavat YK:n *Global Compact - aloitteen*, Pelastakaa Lasten ja Unicefin yhdessä kehittämän valmiin kehikon sille, miten yritysten huolellisuusvelvoite voi konkreettisesti kattaa lapset ja heidän oikeutensa.

Pelastakaa Lapset panee myönteisenä merkille, että esityksessä huomioidaan lapsityön (alle 15-vuotiaat) ja lapsityön pahimpien muotojen kieltä. Perusteluissa myös todetaan nimenomaisesti (29 §:n perustelut, direktiivin selitysosaa lainaten), että vastuulliset hankinta- ja jakelukäytännöt torjuvat lapsityövoiman käyttöä korkean köyhyysasteen alueilla, ja liikesuhteen keskeyttämistä koskevien säännösten perusteluissa (32 §) lapsityövoiman käyttö mainitaan nimenomaisena esimerkkinä riittävän vakavasta haitasta, joka voi johtaa viimesijaiseen liikesuhteen keskeyttämiseen.

3. luku, valitukset ja ilmoitukset

Pelastakaa Lapset muistuttaa, että YK:n lapsen oikeuksien sopimus takaa lapsille oikeuden valittaa YK:n *lapsen oikeuksien yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja valitusoikeudesta* mukaisesti. Tämä oikeus koskee kaikkia lapsiryhmiä, mukaan lukien alkuperäiskansaansa kuuluvien saamelaislasten oikeudet omaan kulttuuriin ja perinteiseen elinkeinoon.

Esimerkkinä tällaisesta valituksesta on YK:n lapsen oikeuksien komitean syksyllä 2024 käsittelemä *kolmen Kova-Labban siidaan kuuluvan saamelaislapsen valitus Suomen valtiota vastaan*. Komitea totesi ratkaisussaan, että Suomi on loukannut saamelaislasten oikeuksia, muun muassa heidän oikeuttaan tulla kuulluksi malminetsintäluvan myöntämisprosessissa. Komitean päätös oli, että Suomen tuli arvioida uudelleen malminetsintähanketta ja estää vastaavien lapsenoikeusloukkausten toistuminen tulevaisuudessa.

Pelastakaa Lapset muistuttaa lisäksi, että säädösvalmistelussa tulee jatkossa ottaa huomioon YK:n lapsen oikeuksien komiteassa valmisteilla oleva yleiskommentti lasten oikeudesta oikeussuojaan ja tehokkaihin oikeussuojakeinoihin.

Pelastakaa Lapset

Lapsityön uhrin, lapset itse tai heidän yhteisönsä eivät useinkaan kykene tekemään muodollista sähköistä ilmoitusta suuryritykselle. Olennaista on, että mekanismi olisi aidosti saavutettava myös lapsille ja heitä edustaville tahoille (paikallisyhteisöt, ammattiliitot, kansalaisjärjestöt), ja että ilmoituksen tekijän ei tarvitse itse tunnustaa juridisesti, mistä oikeudesta on kyse, jotta lapsen kokema haitta tulee käsitellyksi.

44 §:n perusteluissa tulkitaan valitusmenettelyn saavutettavuusvaatimuksia ("oikeudenmukainen, julkisesti ja helposti saatavilla oleva, ennakoitava ja läpinäkyvä") nimenomaisesti YK:n ohjaavien periaatteiden periaatteen 31 ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin nro 16 valossa. Tämä merkittävä, konkreettinen viittaus pitäisi avata perusteluissa tarkemmin: mitä se tarkoittaa käytännössä esimerkiksi kielen, turvallisuuden ja ikätason huomioon ottamisen kannalta, kun valituksen tekijä on lapsi, perhe tai yhteisö, jossa on lapsia.

45 § antaa kansalaisjärjestöille ja ihmisoikeuspuolustajille oikeuden tehdä valitus kolmannen osapuolen puolesta, mikä on tärkeä kanava juuri lapsiin kohdistuvien haittojen esiin nostamiselle silloin, kun lapsi ei itse kykene käyttämään menettelyä.

4. luku, valvonta ja seuraamukset

Lupa- ja valvontaviraston osaamisesta lapsen oikeuksien osalta ei ole mainintaa. Koska lupa- ja valvontaviraston valvontatehtävä on uusi, sen osaamisresurssit lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamisessa pitää näkemyksemme mukaan tunnustaa ja resursoida oikein.

5. luku, vahingonkorvaus

Vanhentumisikä on direktiivin vähimmäistason mukainen viisi vuotta, eikä esityksessä käsitellä erikseen tilannetta, jossa vahingon kärsijä on lapsi, esimerkiksi sitä, voiko vahinko (terveys-, kehitys- tai koulutusvaikutus) ilmetä ja olla näytettävissä vasta vuosia myöhemmin, ja kykeneekö lapsi tosiasiallisesti itse ajamaan kannetta vanhentumisajan kuluessa.

Yleinen vanhentumislaki saattaa sisältää tätä koskevia yleissäännöksiä, mutta esitys ei tee asiasta erillistä arviota lapsen oikeuksien näkökulmasta, toisin kuin esimerkiksi todisteiden esittämistä koskevassa jaksossa tehdään muiden ryhmien osalta.

Erittäin tärkeä kysymys on lasten tosiasiallinen pääsy oikeussuojaan: voiko lapsi tai hänen edustajansa hakea vahingonkorvausta, ja ottavatko vanhentumisajat huomioon, että lapsiin kohdistuva vahinko (esim. terveysvaikutukset, kehityksen viivästyminen) voi ilmetä ja tulla tunnistetuksi vasta vuosia tapahtuman jälkeen.

Muut huomiot:

Esitys panee direktiivin täytäntöön minimitasolla, mikä tarkoittaa, että lasten erityisasema jää helposti näkymättömäksi, jos sitä ei erikseen nosteta esiin perusteluissa ja soveltamisohjeissa. Konkreettiset parannusehdotukset olisivat: nimenomainen viittaus LOS:iin ja Liiketoimintaa ohjaavien lapsenoikeusperiaatteisiin huolellisuusveloitteen sisällön perusteluissa, lapset mainittuna esimerkkinä erityisen haavoittuvasta ryhmästä, lapsivaikutusten arviointi osana esityksen

Pelastakaa Lapset

vaikutusarviointia, valitusmekanismien lapsiystävällisyyden varmistaminen, ja valvontaviranomaisen osaamisen ja resurssien varmistaminen.

Riskitekijöiden määritelmässä (s. 10) ei mainita ikää tai muuta haavoittuvuutta omana tekijänä haitan vakavuuden ja todennäköisyyden arvioinnissa. Tätä voisi täsmentää perusteluissa nimenomaisella maininnalla, että lapset toimintaketjun yhteisöissä ovat tekijä, joka voi nostaa riskin vakavuusarviota.

Vaikutusten arviointi: Esityksessä ei ole erillistä lapsivaikutuksiin painottuvaa osiota: lapsen oikeudet luetellaan sääntelyyn liittyvien ihmisoikeusvelvoitteiden osalta (jakso 2.4.1, direktiivin liite I), mutta huolellinen lapsivaikutusarviointi puuttuu. Ehdotamme tämän laatimista.

Lisätietoja:

Veli Liikanen, yhteiskuntasuhdejohtaja,
Pelastakaa Lapset ry, puh. 0504083981
veli.liikanen@pelastakaalapset.fi